

*Михайло Машакевич, доцент кафедри менеджменту і підприємництва
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ВИМОГ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглядаються актуальні питання вдосконалення планування навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців з економічних спеціальностей шляхом врахування вимог роботодавців до кваліфікації майбутніх спеціалістів.

Постановка проблеми. У програмному документі Генеральної конференції ЮНЕСКО в 1995 році “Реформа і розвиток вищої освіти”, були визначені основні напрями розвитку вищої освіти, а саме: відповідності вимогам часу, інтеграція і якість.

У зв’язку з приєднанням України до болонського процесу і входження в світовий освітній простір, перед керівництвом вищих навчальних закладів, особливо тих, що функціонують у регіонах, постає проблема підвищення престижності навчального закладу, створення таких умов його роботи, які гарантують належну якість освіти випускників, їх конкурентоздатність і адаптивність на ринку праці. Виходячи з цього, кожному ВНЗ все більш важливою стає оцінка його роботи із сторони “споживачів” випускників – роботодавців, які і формують вимоги до майбутніх спеціалістів. Тому розв’язати завдання підвищення якості освіти неможливо без використання відповідних механізмів як внутрішньої, так і зовнішньої об’єктивної оцінки стану освітнього процесу ВНЗ в цілому і якості підготовки фахівців зокрема, а також використання маркетингових підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки стану освітнього процесу, діяльності ВНЗ, якості підготовки фахівців знайшли своє відображення у працях українських і російських вчених, які розв’язують практично однакові проблеми реформування освітнього процесу.

Це зокрема роботи Т.Б. Беляєвої, С. Бабинця, О. Бабкіної, С.В. Голоухової, Е.В. Бурмістрової, Е.В. Красільникової, Н.Р. Кальчевської, Е. Короткова, Н.В. Жиготької, присвячені розробці проблем оцінки якості освітніх послуг, моніторингу якості освіти, взаємодії вузівської підготовки з ринком праці; А. Лялюк, В. Науменко, А. Ефендеева та ін. – маркетингу освіти, маркетингової діяльності і стратегії вищого навчального закладу.

Мета роботи – дослідження потреб і вимог роботодавців до кваліфікації майбутніх випускників економічних спеціальностей для подальшого вдосконалення планування навчального процесу і підвищення якості підготовки спеціалістів.

Виклад основного матеріалу. Російські вчені А. Чучалін і І. Герасимчук розглядають якість освіти як соціальну категорію відповідну потребам і очікуванням суспільства (різних соціальних груп) і пов’язану з розвитком і формуванням суспільних, побутових і професійних компетенцій особи [17].

Більш повну характеристику цій категорії дає Е. Коротков, який розглядає якість освіти в узагальненому вигляді, визначенні та своєму підсумковому представленні як комплекс характеристик компетентностей і професійної свідомості, що відображають здатність фахівця здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог сучасного етапу розвитку економіки, на визначеному рівні ефективності та професійного успіху, із розумінням соціальної відповідальності за результати професійної діяльності [9].

Якість освіти залежить від багатьох чинників: рівня компетентності науково-педагогічних працівників, використання інноваційних педагогічних і інформаційних технологій, змісту освітніх стандартів, матеріально-технічної бази, гуманістичної спрямованості навчання і т.д. [17, 71].

Для системи вищої освіти якість освіти – це відповідність продукту як результату праці (тобто випускника – молодого спеціаліста) деяким заданим стандартам, прийнятим в певний момент часу (вимоги ринку праці, що змінюються залежно від економічної ситуації). Виходячи з такого визначення, можна виділити основні риси категорії “якість освіти” [12]:

- відповідність знань і умінь випускників запланованому рівню;
- відповідність знань і умінь випускників

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ВИМОГ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

заданим стандартам-вимогам державної атестації і акредитації;

- ступінь задоволення очікувань різних учасників освітнього процесу (суспільства, держави, студентів, роботодавців).

Для забезпечення якісної освіти, рівного доступу до неї всіх громадян необхідна інституціональна перебудова освіти на основі ефективної взаємодії освіти з ринком праці, що забезпечує адаптацію підготовки фахівців до вимог реальної економіки [16].

Одним з найважливіших стратегічних завдань, скерованих на досягнення поставленої мети, є вдосконалення економічних механізмів у сфері освіти [7, 8, 16].

Механізм включення вищої школи в ринкові відносини тісно пов'язаний із задоволенням суспільної потреби у кваліфікованих кадрах, що виступає у формі попиту на них [1, 64].

Особливість ринку праці полягає в тому, що він орієнтований на поточний попит, а не довгостроковий прогноз: він не може повністю передбачити підготовку фахівців, орієнтовану на довгострокові параметри соціально-економічного і науково-технічного розвитку суспільства. Тим часом, тільки при обліку цих параметрів підготовка кадрів буде наближена до суспільно-економічної потреби. Остання залежить не лише від кількісних параметрів відповідності підготовки кадрів попиту на ринку праці, але і від якісної відповідності такої підготовки сучасним вимогам економіки.

Крім того, нестабільність діяльності підприємств у ринкових умовах не дає змоги їм формувати попит на довгострокову перспективу. Навіть крупні фірми і корпорації не можуть точно передбачити перспективи свого розвитку. Будь-яка приватна фірма може розоритися, що підсилює невизначеність попиту на ринку праці. Ще у більшій невизначеності перебувають малі і середні підприємства. Ринок праці визначає поточний, кон'юнктурний попит на фахівців на мікрорівні. В умовах перехідної економіки поточний попит не відображає потенційних можливостей розвитку економіки. У цих умовах ринок праці не подає адекватних сигналів для вищої школи і не може орієнтувати її на перспективу [10]. Як один з виходів зі становища, що створилося, пропонуються такі заходи [12, 72]:

- розробка нової моделі випускника;
- коректування навчального процесу, відкриття нових спеціальностей і напрямів;
- вдосконалення управління ВНЗ з урахуванням скорочення апаратних служб і ефективного витрачання коштів на їх утримання;

- підготовка (навчання, підвищення кваліфікації) компетентного управлінського персоналу;

- аналіз запиту регіону в галузі підготовки фахівців на перспективу;

- оновлення і розробка нормативно управлінських документів, що супроводжують освітній процес;

- визначення критеріїв і показників якості стійкого розвитку освітнього процесу;

- створення умов для випереджаючого розвитку інтелектуально – духовної діяльності кожної особи.

Проте реальна дійсність указує на те, що поки що не досить уваги приділяється практичним аспектам взаємодії вищих навчальних закладів з працедавцями, особливо це стосується економічних спеціальностей, де останнім часом намітилося перевиробництво фахівців на ринку праці. Правда, слід зазначити, що Державні освітні стандарти України з напрямку “Менеджмент” і “Економіка і підприємництво” передбачають, окрім обов'язкової (нормативної), і варіативну складову, що дає змогу навчальному закладу в освітньо-кваліфікаційній характеристиці і навчальному плані враховувати регіональні і тимчасові вимоги до випускників економічних спеціальностей [15].

При цьому, важливе місце у визначенні як кількості фахівців, так і якісних вимог до їх кваліфікації, має думка і потреби працедавців, оскільки ВНЗ не є замкнутою системою Міністерства освіти і науки, а орієнтується і залежить від умов зовнішнього середовища. Особливо актуальне це для невеликих навчальних закладів, розміщених у регіонах, які не мають відомих наукових шкіл, але діяльність яких є важливою і необхідною для даного територіального утворення.

З іншого боку, якщо розглядати навчальний заклад як підприємство, то згідно з запропонованою в роботі [4] моделлю управління знаннями, його діяльність повинна бути скерована на створення вартості нематеріальних активів, тобто на процес конвертації знань у вартість. А оцінку вартості робочої сили також може провести роботодавець.

Виходячи з вищесказаного, з метою вдосконалення перспективного планування своєї діяльності, факультетом менеджменту і маркетингу Дрогобицького державного педагогічного університету за вдосконаленою методикою [2, 6], проводилися дослідження зі встановлення вимог працедавців до кваліфікації випускників економічних спеціальностей. Розроблялись спеціальні опитувальні листи для

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ВИМОГ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

анкетування працедавців, за допомогою яких була одержана інформація стосовно вимог до знань, умінь і навичок та характеристик особистості фахівців з економічних спеціальностей.

Було опитано 87 роботодавців, з них 19 представників великого бізнесу (в основному представники керівництва акціонерних товариств, що працюють у галузі машинобудування і паливно-енергетичного комплексу, курортно-туристичного сервісу) і 68 представників малого і середнього бізнесу (в основному керівники або власники підприємств торгівлі, невеликих будівельних фірм, підприємств аграрної та переробної галузей, сфери послуг).

Відповіді на питання про те, які теоретичні знання найбільш важливі для успішної роботи випускника-економіста розподілилися так: (рис.1.)

З діаграми можна встановити, що для працедавців усіх груп передовсім важливі спеціальні економічні знання (у галузі обліку, фінансів, економіки підприємства, маркетингу), потім – знання в галузі управління, а для підприємств малого і середнього бізнесу – знання в галузі психології.

Що стосується практичних навичок, то, як видно зі статистичних даних дослідження (рис.2), до найважливіших працедавці віднесли: уміння користуватися оргтехнікою, практичні навички за фахом (як у великому, так і в малому та середньому бізнесі); представники малого і середнього бізнесу велику увагу звертають на уміння працювати з клієнтами.

Серед характеристик особистості найбільш важливими для успішної роботи молодих фахівців були виділені наступні (рис.3)

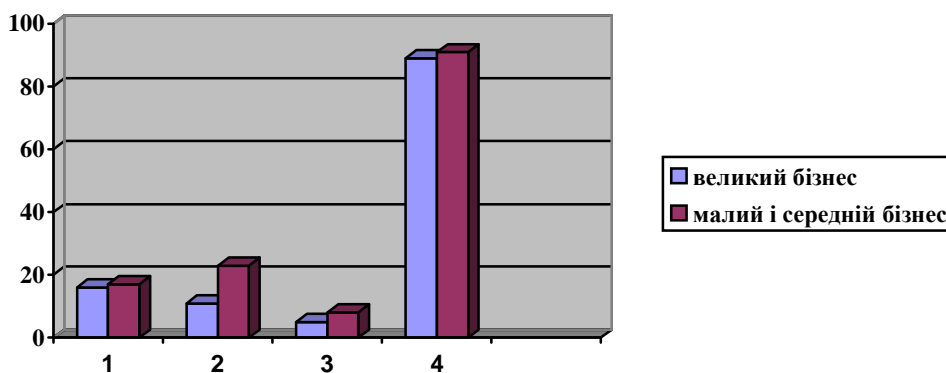

Рис.1. Розподіл відповідей працедавців щодо теоретичних знань випускників (у відсотках до загальної кількості опитаних в групі), де 1 – знання в галузі управління; 2 – знання у галузі психології; 3 – загальнонаукові знання; 4 – спеціальні економічні знання.

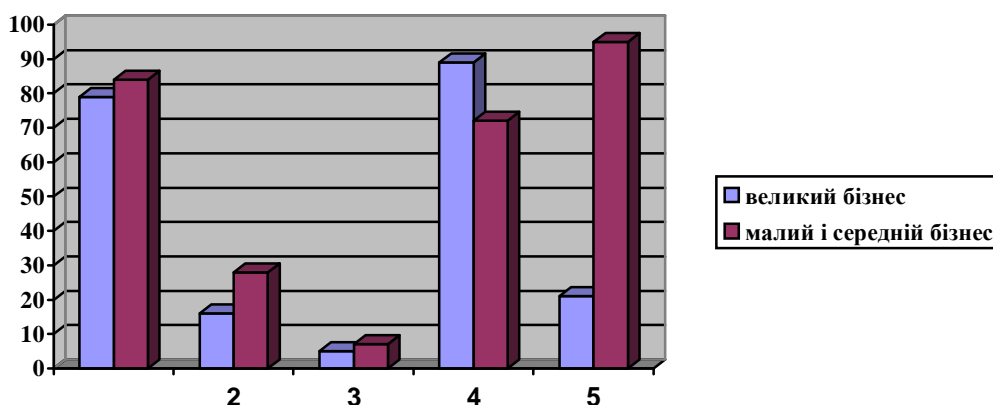

Рис. 2. Розподіл відповідей працедавців щодо практичних навичок фахівців (у відсотках до загальної кількості опитаних в групі), де 1 – уміння користуватися оргтехнікою, 2 – користування комп'ютерною технікою для вирішення економічних завдань, 3 – організаційні навички, 4 – практичні навички за фахом, 5 – уміння працювати з клієнтами.

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ВИМОГ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

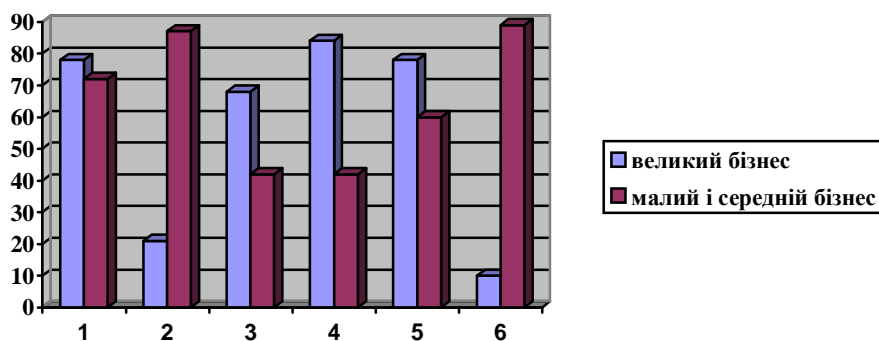

Рис.3. Розподіли думки працедавців щодо характеристик особистості випускників (у відсотках до загальної кількості опитаних в групі), де 1 – бажання працювати, 2 – комунікабельність, 3 – старанність, 4 – пунктуальність, 5 – дисциплінованість, 6 – ініціативність.

З даних дослідження видно, що в різних групах працедавців думки щодо особистісних характеристик дещо відрізняються: так, представники великого бізнесу пріоритети віддають бажанню працювати, пунктуальності, дисциплінованості і старанності, в малому і середньому бізнесі цінують бажання працювати, комунікабельність, дисциплінованість, ініціативність.

Висновки. Таким чином, за наслідками проведеного дослідження можна зробити висновки:

1. Проблема якості підготовки фахівців економічних спеціальностей особливо загострилася в наші дні як у зв'язку з глобалізацією світової економіки, інтеграцією української системи освіти в світовий освітній простір, так із перевиробництвом фахівців даного фаху, посиленою конкуренцією на загальнодержавному і регіональних ринках праці.

2. Якість підготовки і рівень професіоналізму випускників визначається не лише внутрішніми чинниками: змістом освітніх стандартів, рівнем компетентності науково-педагогічних працівників, використанням інноваційних педагогічних і інформаційних технологій, матеріальною базою, але і ступенем відповідності кваліфікації фахівців вимогам ринку і працедавців.

3. Нестабільність економіки і динамічність ринку ставлять перед керівництвом ВНЗ і окремих факультетів необхідність здійснення коректуючих заходів щодо удосконалення підготовки випускників. При цьому пріоритетна увага повинна приділятися питанням постійної взаємодії ВНЗ з працедавцями.

4. Проведені дослідження вказують на існуючі відмінності в підходах різних груп роботодавців до вимог до знань, умінь і особових характеристик, що висуваються до випускників.

Виходячи з цього, підготовка фахівців повинна проводитися за гнучкими навчальними планами, з орієнтацією як на відповідні групи споживачів, так і на певні особистісні якості випускників, а керівництво навчальних закладів повинно постійно відстежувати ситуацію на ринку праці в регіоні, прогнозувати його тенденції і відповідно планувати підготовку спеціалістів на перспективу.

1. Беляева Т.Б., Голоухова С.И. Экономическое обоснование взаимодействия вузовской подготовки и рынка труда // Экономика образования. – 2006. – № 4. – С. 63 – 73.

2. Бурмистрова Е.В. Исследование рынка образовательных услуг с целью оценки удовлетворенности потребителя // Экономика образования. – 2006. – №1. – С. 55 – 57.

3. Вовна В.И., Короченцев В.В., Морев И.А., Смаль Н.А., Шепелева Р.П. Мониторинг качества обучения как важнейший инструмент управления образованием // Инновации в образовании. – 2005. – №5. – С. 67 – 72.

4. Воронкова А.Е., Вечеровски Р. Построение модели управления знаниями предприятия // Актуальные проблемы экономики. – №1 (43). – 2005. – С. 147 – 154.

5. Вітлінський В.В., Оболенська Т.Є., Жигоцька Н.В. Моделирование рейтинговой оцінки вищого навчального закладу // Економічна кібернетика. – 2000. – №.3 – 4. – С. 64 – 73.

6. Как провести социологическое исследование / Под. ред. Горшкова М.К., Шереги Ф.Е. – М., 1989.

7. Кельчевская Н.Р. Определение востребованного

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ВИМОГ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

якості підготовки фахівців – основа ефективної діяльності вуза // *Економіка освіти*. – 2006. – №4. – С. 101 – 107.

8. Корсак К., Яновський А. Нові аспекти сучасної освітньої політики провідних країн заходу. // *Шлях освіти*. – 2000. – №2. – С. 16 – 17.

9. Коротков Е., Концепція якості освіти // *Підручник для директора школи*. – 2006. – №7. – С. 4 – 24.

10. Красильникова Е.В., Венерина Т.С. Оцінка якості освіти з урахуванням тренувальних потреб // *Економіка освіти*. – 2006. – №1. – С. 49 – 54.

11. Лялюк А.М. Формування маркетингової стратегії вищого навчального закладу як основи управління його діяльністю // *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. – Луцьк: Вид-во “Вежа” ВДУ імені Лесі Українки, 2004. – №35. – С. 198 – 213.

12. Майер В.В. Роль якості освіти в соціально-економічному розвитку // *Економіка освіти*. – 2006. – №2. – С. 71 – 74.

13. Науменко О. Маркетинг освіти в

контексті Болонського процесу // *Освіта і управління*. – 2006. – Т. 9. – №2. – С. 94 – 98.

14. Онокой Л.С., Артемонова М.В. Система менеджмента якості освіти як механізм соціального управління в контексті Болонської декларації // *Інновації в освіті*. – 2006. – №3. – С. 65 – 83.

15. Павленко А.Ф., Кардаш В.Я., Пилипчук В.П. Призначення і зміст освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця з маркетингу // *Маркетинг в Україні*. – 2003. – №1. – С. 53 – 60.

16. Сбруева А. Болонський процес: пошуки шляхів підвищення конкурентноспроможності європейської вищої освіти. // *Шлях освіти*. – 2002. – №1. – С. 18 – 21.

17. Чучалин А., Герасимчук І. Якість вищої освіти як суспільно значимий результат // *Вісник вищої школи*. – 2004. – № 11. – С. 33 – 37.

18. Эфендеев А., Братко И., Латышев Л. Маркетинговая активность вуза на рынке образовательных услуг и рынке труда // *Российский экономический журнал*. – 2004. – № 8. – С. 80 – 90.

**Хата батьків.
Малюнок Т.Г. Шевченка
Олівець. 1843**

У вірші “Якби ви знали, паничі”, Тарас Григорович Шевченко, згадуючи батьківську хату, пише:

Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози. Я не знаю,
Чи є у бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

“Якби ви знали, паничі”
[Оренбург 1850]

Меж горами старий Дніпро,
Неначе в молоці дитина,
Красується, любується

На всю Україну.
А понад ним зеленіють
Широкі села,
А у селах у веселих
І люди веселі.

“І виріс я на чужині”
[Кос-Арал 1848]

Село! і серце одпочине.
Село на нашій Україні –
Неначе писанка село...

“Зоре моя вечірняя” (Княжна) (поема)
[Орська кріпость 1847] – [Нижній
Новгород] 1858 Февраль 24

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє,
Радіють люди, що одпочинуть,
А я дивлюся... і серцем лину
В темний садочок на Україну.

“Сонце заходить, гори чорніють”
[Орська кріпость 1847]

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого бога,
За неї душу погублю!

“Сон”
[Орська кріпость 1847]